

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглянуто роль педагогічної професії. Підкреслено важливість гуманістичної функції педагога. Моральна культура педагога є найголовнішою передумовою професійного самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічна діяльність, особистість учителя, гуманізм.

Процес переосмислення функції освіти на гуманістичних засадах, що передбачає орієнтацію змісту освіти на актуалізацію можливостей особистості, перетворення останньої на суб'єкт навчальної діяльності, здатної до свідомого професійного самовизначення, саморозвитку, вільного вибору свого життєвого шляху, вимагає певних змін у розбудові загальної стратегії організації навчально-виховного процесу в закладах освіти, в тому числі й у ділянці вирішення проблеми формування в учнівської молоді готовності до професійної праці у тій чи іншій галузі трудової діяльності.

Мета статті – проаналізувати роль педагогічної професії в сучасному суспільстві.

Низка педагогів різних історичних епох зверталися до проблеми професії вчителя. В сучасній психологічній і педагогічній літературі багато досліджень присвячено питанню педагогічної професії та її ролі в сучасному суспільстві (Ю. Азаров, Ю. Бабанський, А. Бодальов, В. Бондар, Ф. Гоноболін, В. Загвязинський, І. Зазюн, І. Каневська, В. Кан-Калик, Э. Клімов, Н. Кичук, Б. Кобзар, Н. Кузьміна, А. Кондратюк, А. Макаренко, В. Слостанович, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.).

Питання про те, які риси особистості повинен мати вчитель, налаштований на творчий розвиток учнів, продовжує бути актуальним (Ф. Дістервег, А. Маслоу, М. Кларін, Б. Матюнін, К. Роджерс та ін.).

Належність людини до тієї чи іншої професії виявляється в особливостях його діяльності та способі мислення. За класифікацією, запропонованою Є. Клімовим, педагогічна професія належить до групи професій, предметом яких є інша людина. Але педагогічну професію з ряду інших виділяють, насамперед за способом мислення її представників, підвищеного почуття обов'язку та відповідальності. Головна її відмінність від інших професій типу “людина – людина” полягає в тому, що вона належить як до класу перетворювальних, так і до класу керівних одночасно. Маючи за мету своєї діяльності становлення і формування особистості, педагог покликаний керувати процесом її інтелектуального, емоційного та фізичного розвитку, формування її духовного світу.

Основний зміст педагогічної професії становлять відносини з людьми. Діяльність інших представників професій типу “людина – людина” також вимагає взаємодії з людьми, але тут це пов'язано з тим, щоб найкращим чином зрозуміти та задовольнити запити людини. У професії ж педагога провідне завдання – зрозуміти суспільні цілі та спрямувати зусилля інших людей на їх досягнення.

Так, у професії вчителя вміння спілкуватися стає професійно необхідною якістю. За визначенням В. Кан-Калика, найбільш часто трапляються такі “бар’єри” спілкування, що ускладнюють вирішення педагогічних завдань: розбіжність установок, відсутність контакту, звуження функції спілкування, негативна установка на клас, страх педагогічної помилки, наслідування. Однак якщо вчителі-початківці відчують психологічні “бар’єри” через недовіреність, то вчителі зі стажем – унаслідок недооцінки ролі комунікативного забезпечення педагогічних впливів, що призводить до збіднення емоційного фону освітнього процесу. В результаті виявляються збідненими й особисті контакти з дітьми, без емоційного багатства яких неможлива продуктивна, насичена позитивними мотивами діяльність особистості. Своєрідність педагогічної професії полягає і в тому, що вона за своєю природою має гуманістичний, колективний і творчий характер. За педагогічною професією історично закріпилися дві соціальні функції: адаптивна та гуманістична (“людиноутворювальна”). Адаптивна функція пов’язана з пристосуванням учня, вихованця до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, а гуманістична – з розвитком його особистості, творчої індивідуальності. З одного боку, вчитель готує своїх вихованців до потреб цього моменту, до певної соціальної ситуації, до конкретних запитів суспільства. Але, з іншого боку, він, об’єктивно залишаючись охоронцем і провідником культури, несе в собі позачасовий чинник. Маючи за мету розвиток особистості як синтез усіх багатств людської культури, вчитель працює на майбутнє. У праці вчителя завжди міститься гуманістичне, загальнолюдське начало. Свідоме його висування на перший план, прагнення служити майбутньому характеризували прогресивних педагогів усіх часів [5, с. 148]. Так, відомий педагог і діяч у галузі освіти середини ХІХ ст. Ф. Дістервег, якого називали вчителем німецьких учителів, висував загальнолюдську мету виховання – служіння істині, добру, красі. На його думку, у кожному індивідумі, в кожній нації повинен бути вихований образ думок, що називається гуманністю – це прагнення до шляхетних загальнолюдських цілей [2, с. 148]. У реалізації цієї мети, вважав він, особлива роль належить учителю, який є живим повчальним прикладом для учня. Цінність школи дорівнює цінності вчителя.

Великий російський письменник і педагог Л. Толстой бачив у педагогічній професії, насамперед, гуманістичне начало, яке знаходить своє вираження в любові до дітей. На його думку, якщо учитель має тільки любов до справи – він буде хороший учитель. Якщо вчитель має тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращий за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо учитель поєднує в собі любов і до справи, і до учнів, він – досконалий учитель [9, с. 156]. Л. Толстой вважав свободу дитини провідним принципом навчання і виховання. На його думку, школа може бути справді гуманною тільки тоді, коли вчителі не розглядатимуть її як “дисципліновану роту солдатів, якою нині командує один, завтра інший поручик”. Він закликав до нового типу відносин між вчителями й учнями, що виключає примус, відстоював ідею розвитку особистості як центральну в гуманістичній педагогіці.

У ХХ ст. найбільш значний внесок у теорію та практику гуманістичного виховання зробив В. Сухомлинський. Його ідеї громадянськості та людяності в педагогіці виявилися співзвучними нашій сучасності. В. Сухомлинський вважав, що світ вступає в епоху Людини. Більше ніж будь-коли вчителі зобов'язані думати зараз про те, що вони вкладають у душу дитини [8, с. 123]. Виховання як основна дитини – гуманістичний сенс педагогічних праць В. Сухомлинського, а його практична діяльність – переконливий доказ того, що без віри в можливість дитини, без довіри до неї вся педагогічна наука, всі методи і прийоми навчання та виховання не дієві. Основою успіху вчителя, вважав він, є духовне багатство і щедрість його душі, вихованість почуттів і високий рівень загальної емоційної культури, вміння глибоко проникнути в суть педагогічного явища. Першочергове завдання школи, зазначав В. Сухомлинський, полягає в тому, щоб відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчої, інтелектуально повноцінної праці. Будучи сам протягом багатьох років керівником школи, він дійшов висновку про визначальну роль педагогічного співробітництва в досягненні тих цілей, які стоять перед школою. В. Сухомлинському належить думка, яка, мабуть, і на сьогодні ще не до кінця усвідомлена керівниками шкіл та органів освіти: якщо немає педагогічного колективу, то немає й колективу учнівського. На запитання, як саме і завдяки чому створюється педагогічний колектив, В. Сухомлинський відповідав однозначно – його створюють колективна думка, ідея, творчість [8, с. 123–124].

Якщо в інших професіях групи “людина – людина” результат, як правило, є продуктом діяльності однієї людини – представника професії (наприклад, продавця, лікаря, бібліотекаря тощо), то у педагогічній професії дуже важко виокремити внесок кожного педагога, сім’ї та інших джерел впливу в якісне перетворення суб’єкта діяльності – вихованця.

Серед соціально-педагогічних якостей особистості педагога на особливу увагу заслуговують моральні якості. У сучасній психолого-педагогічній літературі моральність розглядається як “одна з форм суспільної і індивідуальної свідомості, що відтворює ставлення людей до Батьківщини, до навколишньої природи, до власності, праці й інших видів діяльності, один до одного” [7, с. 14]. Виділяють такі групи моральних якостей:

1) моральні якості характеру, що виражають ставлення педагога до вихованців: любов і піклування, заснована на цьому індивідуалізована педагогічна допомога; доброта; ширість, доброзичливість; довіра, чуйність, витримка; уважливість, розумна вимогливість, справедливість; поблажливість, терплячість;

2) риси і якості, що виражають ставлення до колективу: моральна активність, співробітництво; демократизм, товариськість, готовність до взаємодопомоги; толерантність (терпимість) до колег, самовладання;

3) риси і якості, що виражають ставлення до себе і своїх професійно-особистісних якостей: усвідомлення і почуття власної гідності; совісність, розумне самолюбство; професійна гордість, впевненість у собі; вимогли-

вість до себе і до своєї діяльності, нетерпимість до недоліків; скромність, простота, самодисципліна; прагнення до самовдосконалення;

4) риси і якості, що характеризують педагога з точки зору морального регулювання поведінки: усвідомлення та почуття чесності, правдивості; добросовісність, обов'язковість; підприємливість, діловитість, ініціативність, цілеспрямованість; організованість, зібраність, бережливість; здатність адекватно оцінювати результати проведеної діяльності;

5) риси і якості, що характеризують високу культуру педагогічного спілкування: ввічливість; тактовність; ласка; запобігливість [3, с. 8].

Моральна культура педагога є найголовнішою передумовою не лише оволодіння педагогічною майстерністю, а й загального професійного самовдосконалення. Така закономірність зумовлена декількома обставинами. По-перше, моральна культура майбутніх учителів є невід'ємною частиною духовної культури суспільства, студентська молодь покликана розширювати та примножувати її соціально-культурний зміст. По-друге, зростання моральної культури вчителя сприяє його чинному ставленню не лише до об'єктів, що мають соціально-культурний зміст, а й до наукових знань, котрі містять безцінні надбання соціокультурного досвіду людства. Моральність особистості характеризує наявність різноманітних моральних якостей, які відображають елементи (критерії) її морального зростання до належного рівня. Мораль і моральність в єдності розкривають сферу належного, залежно від конкретно-історичних умов можуть як повністю, або частково збігатися за своїм змістом, так і суттєво відрізнятись між собою, оскільки в моралі підкреслюється, насамперед, теоретичне уявлення, абстрактно виражене, соціально зумовлене бачення морально досконалого суб'єкта, а в моральній культурі – практично здійснюваний процес морального розвитку людини і суспільства, реальний рівень їхньої моральної зрілості [6, с. 14–17].

Моральна культура є комплексом особистісних якостей вчителя, що відображають систему його ставлення до себе, найближчого соціального оточення та макросередовища, включаючи суто етичні, соціально-культурні, соціально-економічні, соціально-правові, соціально-політичні й екологічні аспекти, бо всі вони тією чи іншою мірою, мають етичний сенс. Виходячи з цього, правова, економічна, політична, екологічна, фізична культура є важливими складовими моральної культури вчителя, оскільки всі соціальні відносини опосередковуються моральними відносинами.

Співвідношення моральних якостей вчителя і його творчої активності є проблемою досить актуальною, бо вчитель є основним спадкоємцем, носієм та охоронцем моральної культури соціуму.

Ще одним головним компонентом педагогічної майстерності вважають творчість. В. Андреев розглядає педагогіку творчості як науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання і самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності та спілкування з метою всебічного та гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і певного колективу [1, с. 6].

В. Кан-Калик і М. Нікандров розглядають педагогічну творчість як співтворчість у педагогічній дійсності, яка безперервно змінюється, як місцецтво і як конкретизацію педагогічного ідеалу вчителя в системі завдань, котрі постійно розв'язує педагог в умовах педагогічної праці. При цьому дослідники зазначають, що творча педагогічна діяльність учителя завжди зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності учнів, у свою чергу, творча навчальна діяльність учня зумовлена рівнем і характером творчої діяльності вчителя [5, с. 144].

В. Загвязинський вважає, що кінцевим результатом педагогічної творчості є формування особистості нової людини, яке здійснюється у співвідношенні з вимогами суспільства, з доведеними наукою закономірностями та принципами, з досягненнями передових технологій і власним практичним досвідом учителів у певних умовах створення нової дійсності [4, с. 9]

Висновки. Отже, проблема педагогічної професії завжди знаходилася в центрі уваги вчених-теоретиків і практиків. Більшість учених вбачає роль педагога у побудові цілісного педагогічного процесу, що акумулює ідеї демократизації та гуманізації суспільства. Моральна культура є найголовнішою передумовою професійного самовдосконалення.

Список використаної літератури

1. Андреев В. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Дистервег А. Выбранные педагогические творения / А. Дистервег. – М., 1956. – 342 с.
3. Донцов А.В. Моральная культура учителя : монография / А.В. Донцов. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. – 240 с.
4. Загвязинский В. Педагогическое творчество учителя / В. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 159 с.
5. Кан-Калик В. Педагогическое творчество / В. Кан-Калик, Н. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.
6. Павловская О.А. Нравственность. Личность. Трудовой коллектив : монография / О.А. Павловская. – Минск : Наука і тэхніка, 1991. – 96 с.
7. Спиринов Л.Ф. Профессиограмма общепедагогическая / Л.Ф. Спиринов. – М. : Российское педагогическое агентство, 1997. – 34 с.
8. Сухомлинский В. Избранные произведения : в 5 т. / В. Сухомлинский. – К. : Рад школа, 1980. – Т. 4. – 670 с.
9. Толстой Л. Педагогические творения / Л. Толстой. – М., 1956. – 362 с.

Бартків О.А. Педагогическая профессия и её роль в современном обществе
В статье рассматривается роль педагогической профессии. Подчеркивается важность гуманистической функции педагога. Нравственная культура педагога является главной предпосылкой профессионального самосовершенствования.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, личность учителя, гуманизм.

Bratkiv O. Teaching profession and its role in modern society
The article examines the role of teaching profession. The importance of humanistic function of the teacher is underlined. The moral culture of the teacher is the most important prerequisite for professional self improvement.

Key words: teaching activities, teacher's personality, humanism.